

विज्ञान आणि नाविन्यता कार्यक्रम
केंद्रांतर्गत नव्याने टेक्नोलॉजी लॅब विकसित करुन
तंत्रज्ञान व प्रशिक्षण सुविधा उपलब्ध करण्याबाबत.....

महाराष्ट्र शासन
सामान्य प्रशासन (माहिती तंत्रज्ञान) विभाग
शासन निर्णय क्रमांक- रागांआ-२०२२/प्र.क्र.६६/से-२/३९
हुतात्मा राजगुरु चौक, मादाम कामा रोड,
मंत्रालय विस्तार, मुंबई- ४०० ०३२.
दिनांक :- ०९ डिसेंबर, २०२२.

प्रस्तावना :

समाजाच्या हितासाठी, समाजाला भेडसावणाऱ्या विविध प्रश्नांमध्ये विज्ञान व तंत्रज्ञान याचे उपयोजन करण्यामध्ये वाढ करणे, त्याचा प्रसार करणे आणि त्यास चालना देणे, त्याअनुषंगाने सामाजिक-आर्थिक उन्नती घडविणे या दृष्टीकोनातून राज्य शासनाने राजीव गांधी विज्ञान व तंत्रज्ञान आयोग या स्वतंत्र स्वायत्त संस्थेची स्थापना केली आहे.

आयोगाकडून राबविण्यात येणा-या कार्यक्रमांपैकी “विज्ञान व नाविन्यता केंद्र” (Science and Innovation Activity Center- SIAC) स्थापन करण्यात आलेली आहेत. त्या अंतर्गत प्रत्येक केंद्रासाठी आयोगाकडून रु.२.५० कोटी इतका निधी मंजूर करण्यात येतो. राष्ट्रीय विज्ञान संग्रहालय परिषद, भारत सरकार (एनसीएसएम) आणि प्रकल्प राबविणारी संबंधीत संस्था आणि राजीव गांधी विज्ञान व तंत्रज्ञान आयोग यांच्यामध्ये त्रिपक्षीय करार करुन खालील सहा केंद्रांची स्थापना करण्यात आलेली आहे:-

- १) रयत शिक्षण संस्था, सातारा, जिल्हा सातारा
- २) श्री.शिवाजी शिक्षण संस्था, अमरावती, जिल्हा अमरावती
- ३) श्री.वारणा विभाग शिक्षण मंडळ, वारणानगर, जिल्हा कोल्हापूर
- ४) प्रवरा ग्रामीण शिक्षण संस्था, प्रवरा नगर, जिल्हा अहमदनगर
- ५) ॲग्रीकल्चर डेव्हलपमेंट ट्रस्ट, बारामती, जिल्हा पुणे
- ६) देवरुख शिक्षण प्रसारक मंडळ, देवरुख, जिल्हा रत्नागिरी

त्रिपक्षीय करारातील अटीनुसार प्रत्येक केंद्राने खर्चाचा २५ टक्के हिस्सा द्यावयाचा आणि केंद्रासाठी लागणारी जमीन संस्थेने उपलब्ध करुन द्यावयाची आहे व केंद्र भविष्यात स्वयंपूर्णपणे सुरु राहिल याची जबाबदारी संस्थेने घ्यावयाची आहे. या अटींवर वरील सहाही केंद्रे स्थापित झाली आहेत.

या प्रकल्पांतर्गत विद्यार्थ्यांसाठी खालील उपक्रम राबविले जातात :-

- १) विद्यार्थ्यांसाठी व सर्वसामान्य लोकांसाठी संवादात्मक विज्ञान संग्रहालय प्रदर्शन आयोजित करणे.
- २) केंद्राच्या क्षेत्रातील विद्यार्थ्यांसाठी नियतकालिक विज्ञान प्रदर्शन आयोजित करणे.
- ३) विद्यार्थ्यांना वाद-विवाद स्पर्धा, प्रश्नमंजुषा, चित्रकला, विज्ञानाशी संबंधित एकांकिका, विषयानुरूप प्रकल्प इत्यादींना प्रोत्साहन देणे.
- ४) विद्यार्थ्यांसाठी उपक्रमात्मक शिबिरे आयोजित करणे.
- ५) शिक्षक, पालक आणि विद्यार्थी यांच्यासाठी विज्ञान व तंत्रज्ञान आधारित नाविन्यपूर्ण संवादात्मक प्रशिक्षण कार्यक्रम आयोजित करणे.
- ६) वरील उपक्रम शैक्षणिक अभ्यासक्रमाच्या व्यतिरिक्त असणे अपेक्षित आहे.

सदर सर्व विज्ञान व नाविन्यता केंद्रांच्या माध्यमातून इ. ५ ते १२ वीच्या विद्यार्थ्यांना आधुनिक तंत्रज्ञानाबरोबरच IOT, Robotics, Engineering, Agricultural Technology या विषयक शिक्षण देण्याच्या अनुषंगाने टेक्नोलॉजी लॅब विकसित करुन या लॅब अंतर्गत आर्टीफिशियल इंटेलिजन्स, व्हर्चुअल रिअॅलिटी, ऑगमेंटेड रिअॅलिटी, मिक्स रिअॅलिटी, आयओटी, थ्रीडी प्रोजेक्शन्स, सायन्स ऑन ग्लोब (स्पेरिकल मॅपिंग) इ. बाबतचे प्रशिक्षण शिक्षकांना देण्याबाबत ॲग्रीकल्चर डेव्हलपमेंट ट्रस्ट, बारामती यांनी प्रस्ताव सादर केलेला

आहे. सदर प्रस्तावाची राजीव गांधी विज्ञान व तंत्रज्ञान आयोग यांच्याकडून छाननी करुन शासनाच्या प्रशासकीय मान्यतेकरीता सादर करण्यात आलेला आहे.

शासन निर्णय :

अँग्रीकल्चर डेव्हलपमेंट ट्रस्ट, बारामती ही विश्वस्त संस्था असल्याने जिल्हा वार्षिक योजना (सर्वसाधारण) अंतर्गत नाविन्यपूर्ण योजना खाली थेट निधी वितरीत करता येत नाही. त्यामुळे राजीव गांधी विज्ञान व तंत्रज्ञान आयोग यांनी अँग्रीकल्चर डेव्हलपमेंट ट्रस्ट, बारामती कडून सादर केलेल्या प्रस्तावाबाबत विचार विनिमय करुन आवश्यक निधी उपलब्ध करुन देण्याबाबत उचित निर्णय घेणेसाठी आणि राजीव गांधी विज्ञान व तंत्रज्ञान आयोग यांना या प्रकल्पाकरिता अतिरिक्त निधीची आवश्यकता असल्यास त्यासाठी सामान्य प्रशासन विभागाकडून राज्य योजनेतून निधी उपलब्ध करुन घेण्याबाबत तत्कालिन मा. उपमुख्यमंत्री महोदयांनी दि. १८/०८/२०२१ च्या बैठकीत निदेश दिले आहेत. त्यानुसार, अँग्रीकल्चर डेव्हलपमेंट ट्रस्ट, बारामती यांनी सादर केलेला प्रस्ताव आयोगाकडून राबविण्यात येणाऱ्या विज्ञान आणि नाविन्यता केंद्र (SIAC) या योजनेमध्ये राबविणे शक्य नाही म्हणून प्रत्येक केंद्रावर टेक्नोलॉजी लॅब स्थापित करण्यासाठी तंत्रज्ञान विषयक सॉफ्टवेअर व हार्डवेअर खरेदी करण्यासाठी प्रती केंद्र रु. ३,००,००,०००/- (रु. तीन कोटी फक्त) याप्रमाणे एकूण सहा केंद्रांसाठी रु. १८,००,००,०००/- आणि प्रत्येक केंद्रावर व केंद्रांच्या आजूबाजूच्या परिसरातील शाळांमध्ये कार्यरत असलेल्या शिक्षकांना प्रशिक्षण देणे यासाठी प्रती केंद्र रु. ५०,००,०००/- (रु. पन्नास लाख फक्त) इतका निधी याप्रमाणे एकूण सहा केंद्रांसाठी रु. ३,००,००,०००/- **अशा प्रकारे एकूण सहा केंद्रांसाठी एकूण रु. २१,००,००,०००/- (रु. एकवीस कोटी फक्त)** इतक्या निधीस खालील नमूद अटी व शर्तीच्या अधीन राहून शासनाकडून **एकवेळ (one time)** प्रशासकीय मान्यता देण्यात येत आहे :-

अटी व शर्ती

- १) प्रत्येक केंद्रनिहाय टेक्नोलॉजी लॅब विकसित करण्याकरीता आवश्यक असलेले सॉफ्टवेअर व हार्डवेअर खरेदीकरीता खरेदी प्रक्रिया राबविताना शासनाने ठरवून दिलेल्या विहित कार्यपद्धतीचा अवलंब करण्याची जबाबदारी राजीव गांधी विज्ञान व तंत्रज्ञान आयोगाची राहिल.
- २) अँग्रीकल्चर डेव्हलपमेंट ट्रस्ट, बारामती, जिल्हा पुणे यांनी सादर केलेला प्रस्ताव नाविन्यपूर्ण असल्याने प्रथम: पथदर्शी प्रकल्प म्हणून एका विज्ञान आणि नाविन्यता कार्यक्रमात राबविण्यात यावा. सदर उपक्रमाच्या प्रगतीचा सहा महिन्यांनंतर आढावा घेऊन, उपयुक्ततेनुसार सदर उपक्रम अन्य पाच विज्ञान आणि नाविन्यता केंद्रांमध्ये राबविण्यात यावा.
- ३) सर्व संस्थांकडून टेक्नोलॉजी लॅब या नाविन्यपूर्ण उपक्रमासंदर्भातील कामकाजाचा आढावा आयोगामार्फत वेळोवेळी घेण्यात यावा. सर्व संस्थांनी उपक्रमासंदर्भातील प्रगतीबाबतचा मासिक आढावा घेऊन आयोगास दरमहा अहवाल पाठवावा.
- ४) भविष्यात राबविण्यात येणाऱ्या टेक्नोलॉजी लॅब या नाविन्यपूर्ण उपक्रमांसाठी अंमलबजावणी यंत्रणा व नियंत्रण यंत्रणा ही राजीव गांधी विज्ञान व तंत्रज्ञान आयोग राहिल. या उपक्रमाच्या कार्यान्वयाची जबाबदारी संबंधित संस्थांवर राहिल.
- ५) भविष्यात राबविण्यात येणाऱ्या टेक्नोलॉजी लॅब या नाविन्यपूर्ण उपक्रमांसाठी सर्व समावेशक धोरण तयार करुन शासनाची मान्यता घेण्याची जबाबदारी आयोगाची राहिल.
- ६) राजीव गांधी विज्ञान व तंत्रज्ञान आयोगामार्फत मंजूर निधी टप्पाटप्प्याने संस्थांना पुरविण्यात यावा. शासनाचा निधी उपक्रमाच्या ज्या बाबींसाठी मंजूर केला आहे, त्याच बाबींवर खर्च होतो किंवा नाही यावर देखरेख व नियंत्रण ठेवण्याची जबाबदारी राजीव गांधी विज्ञान व तंत्रज्ञान आयोगाची राहिल.
- ७) सदर नाविन्यपूर्ण उपक्रमाच्या अंमलबजावणी आणि निधीच्या विनियोगासंबंधात शासनाच्या प्रचलित कार्यपद्धतीची (प्रकल्पाची रुपरेषा, अटी व शर्ती, सामंजस्य करार, निधी वितरण व

विनियोग,उपयोगिता प्रमाणपत्र, खरेदी प्रक्रिया इ.) व त्याअनुषंगाने वेळोवेळी निर्गमित होणाऱ्या आदेशाच्या अंमलबजावणीबाबत काटेकोरपणे आयोगाने व संस्थानी काटेकोरपणे पालन करावे.

३. यावर होणारा खर्च मागणी क्रमांक ए-५, २२५१ सचिवालय, सामाजिक सेवा, ०९० सचिवालय, पंचवार्षिक योजनांतर्गत योजना, राज्य योजना (००)(०३) विज्ञान व तंत्रज्ञान यामध्ये समन्वय व संशोधन (२२५१ ००४२), ३१ सहायक अनुदाने (वेतनेतर) या लेखाशिर्षाखाली टाकण्यात यावा व तो सन २०२२-२३ या आर्थिक वर्षाच्या मंजूर अनुदानातून भागविण्यात यावा.

४. वरील शासन निर्णय नियोजन विभागाच्या मान्यतेने आणि वित्त विभागाच्या अनौ.संदर्भ क्र.६१६/व्यय-४, दिनांक ०५.१२.२०२२ अन्वये त्यांच्या सहमतीने निर्गमित करण्यात येत आहे.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०२२१२०९१४०८५६१००७ असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(मेधा भोगांवकर)

कार्यासन अधिकारी, महाराष्ट्र शासन.

प्रत,

- १) अधिदान व लेखा अधिकारी, मुंबई.
- २) महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता) महाराष्ट्र-१, मुंबई / नागपूर.
- ३) महालेखापाल (लेखा परीक्षा), महाराष्ट्र-१, मुंबई / नागपूर.
- ४) निवासी लेखा परीक्षा अधिकारी, मुंबई.
- ५) सदस्य सचिव, राजीव गांधी विज्ञान व तंत्रज्ञान आयोग, मंत्रालय, मुंबई.
- ६) नियोजन विभाग (कार्यासन १४४३), मंत्रालय, मुंबई.
- ७) वित्त विभाग (व्यय-४), मंत्रालय, मुंबई.
- ८) सामान्य प्रशासन विभाग, कार्यासन ३९ (रोखशाखा) तीन प्रती.
- ९) निवडनस्ती.